

AZERBAIJAN MODERN HİKÂYE VE ROMANINA HALK EDEBİYATI TESİRLERİ VE YUSUF VEZİR ÇEMENZEMİNİ*

Dr. İrfan Murat YILDIRIM **

Azerbaycan Modern hikâye ve romanı –üzerinde daha çok çalışılması gereken marjinal bazı görüşler bir kenara bırakılacak olursa-İsmail Bey Kutkaşınli'nin 1835 yılında Fransızca olarak kaleme aldığı *Reşit Bey ve Saadet Hanım* eseriyle başlatılır. O tarihten XX. Yüzyılın başlarına kadar geçen sürede yirmiden fazla roman, onlarca hikâye yazılmıştır. Bu roman ve hikâyelerde gerek muhtevayı zenginleştirmek gerekse eğitim amaçlı olarak halk edebiyatı ürünleri kullanılmıştır.

Ancak halk edebiyatı ve folklor üzerinde ciddi ilmi araştırmalar ve derlemeler yaparak elde ettiği neticeleri sistematik olarak eserlerinde kullanan en önemli yazar, aynı zamanda başarılı bir hukukçu, bilimadamı, diplomat, gazeteci ve ressam olan Yusuf Vezir Çemenzeminlidir.

Yusuf Vezir Çemenzeminli (12 Eylül 1887-3 Ocak 1943) Azerbaycan edebiyat tarihinde hikâyeleri, romanları, siyasî yazıları, edebiyat tarihi ve folklor araştırmacılığı ile tanınmış çok yönlü bir yazardır. O'nun şöhretini daha çok hikâyeleri ve siyasî yazıları sağlamış, romanlar, edebiyat tarihî çalışmaları ve folklor araştırmaları da bu şöhreti perçinlemiştir.

Okumaya küçük yaşta başlayan ve devrine göre aydın bir insan olan babasının desteğiyle önce klasik Fars edebiyatını öğrenen yazarımızın edebî ve fikrî kişiliğinin oluşmasında Rus edebiyatının tesiri görülür. Rusca-Türkçe eğitim aldığı Şuşa Realni Mektebi'nde Tolstoy, Gorki, Puşkin, Turgenyev, Çehov gibi Rus yazarlarını okumuş, özellikle Çehov'un tesirinde kalmıştır. Ayrıca o yıllarda Celil Memmedguluzâde ve Mirze Elekber Sabir gibi büyük edebî şahsiyetlerin önderliğinde en yüksek seviyeye çıkarılmış *Molla Nesreddin* ekolü de denen-tenkidi realizmin anlayışının da yazar üzerinde müsbet tesirleri olmuştur.

«*Maişetimizden bir şekil*» umumî başlığını taşıyan va tenkîdî realist tarzdaki küçük hikâyeleri ve mizahi yazıları (felyeton)'yla matbuat alanında ilk defa görülen yazar daha sonra bu yazı faaliyetlerini *Ana ve Analık*, *Arvadlarımızın Hali*,

* II. Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu (31 Mayıs-2 Haziran 2000)'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Celal Bayar Üniversitesi Fen Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edeb. Bölümü Öğrt. Üyesi.

Bize Ciddi Metbuat Çoxdan Lazımdı, Dil Meselesi gibi ciddi makaleleriyle zenginleştirilmiştir.

1909-1920 yılları arasında onu daha çok hikâveci ve gazeteci kimliğiyle görürüz. Yazar bu yıllarda hem hukuk eğitimini Ukrayna'nın Kiev şehrinde tamamlamış, hem karmakarışık olan Çarlık Rusyası ortamında Azerbaycan'ın kaderiyle yakından ilgili siyasî faaliyetlere girişmiş, hem de yoğun bir biçimde hikâve ve makale yazmaya devam etmiştir.

Yazar 1919-1920 yılları arasında demokratik Azerbaycan Cumhuriyetinin İstanbul Büyükelçiliğine atanmıştır. Cumhuriyet Hükümeti'nin (Müsavat'ın) Bolşeviklerce yıkılması üzerine Büyükelçilik faaliyetini kendiliğinden sona erdiren yazar kendini edebiyat araştırmalarına vermiş, 1921 yılında İstanbul'dan *Azerbaycan Edebiyatına Bir Nezer* adlı bir edebiyat tarihî yayınlamıştır.

1922-1926 yıllarında Fransa'da yaşayan yazar Bolşevik hükümetinden güvence alarak ülkesine döner.

1926'da Azerbaycan'a dönüşüyle yazarın edebî faaliyetlerinin 2. dönemi başlar. Bu dönemde O'nu folklor araştırmacısı ve büyük romanların müellifi olarak görürüz. Folklor sahasında daha çok Azerbaycan şifahi halk edebiyatı; masal, bayatı, vaf-ı hal, ağıt vb. gibi ürünler üzerine yazıları ile masal, atasözü ve bilmece derlemeleri vardır.

İlk romanları 1914'de başlayıp 1931 yılında tamamladığı *Studentler* ve onun devamı olarak 1935 yılında yayınladığı *1917. ilde*'dir.

Studentler ve 1917. ilde yazarın Kiev'deki öğrencilik hayatından izler taşıyan, kuvvetli otobiyografizmin bulunduğu romanlardır. 5 cilt olarak planlanan bu seri tamamlanamadığı için romanları biraz eksik görünür. Buna rağmen romanlarda 1914-1917 yılları arasında bütün Rusya'yı sarsan rejim bunalımı, çarlığın çöküşü ve Bolşevik ihtilali arefesindeki başıbozukluk ve karmaşa başarıyla verilmiştir. Bu romanların bir başka yönden değeri de o devir Azerbaycan'ındaki siyasî faaliyetleri, fikir akımlarının ve bunların önde gelen şahsiyetlerinin -uzaktan da olsa- çok yönlü olarak ele alıp değerlendirilmesidir.

Yazarın diğer romanı *Gızlar Bulağı* Azerbaycan'da o zamana kadar ilk defa denenen bir tarihî roman örneğidir. Kitap Azerbaycan Komünist Partisi'nin 1932'de aldığı "Edebiyatın partiye (komünist ideolojiye) hizmet amacı taşıması" kararı üzerine yazıldığı için yer yer siyasî fikir tutarsızlığına rastlanır. Romanda, ilkel toplumlardan bu güne kadar toplumu oluşturan bir takım manevî değerlerin yıkılarak daha mükemmel olduğu iddia edilen sosyalist -komünist cemiyeti kurma çabaları anlatılır. Adet ve an'anelerin toplumu ne kadar yozlaştırıp yanlış yöne sürüklediği fikri de romandaki hakim fikirlerden biridir. Bütün bunları bir kenara bırakacak olursak romanda halk adetleri, törenler, maniler, ağıtlar bütün canlılığıyla verilmiştir. Bu bakımdan roman değerli folklorik özellikleri taşır.

Yazarın en usta ve olgun döneminin eseri olan son romanı *Gan İçinde (İki Od Arasında)* O'nun sağlığında basılmamıştır. Bu roman yazarın 4 romanı içerisinde gerek teknik, gerekse üslûp bakımından en mükemmel olanıdır.

Romanda Karabağ Hanı **İbrahim Halil Han** ve Azerbaycan Klasik şairi **Molla Penah Vakıf**'ın kişilikleri hayat ve faaliyetleri etrafında XVIII. yüzyıl Azerbaycanı'nın içinde bulunduğu karmaşık ve siyasî panorama, o devrin adet ve an'ane, giyim, kuşam vb. hayat tarzı zenginliğiyle süslenerek başarıyla verilmiştir. *Gan İçinde* romanında Azerbaycan'ın hanlıkların birbirleriyle geçimsizliği yüzünden içine düştüğü bunalım ve karışıklıklarla yavaş yavaş Rus hakimiyetine girişini canlı bir şekilde takip ederiz. Romanda tarihilikle kurgusallık o kadar başarılı bir şekilde birleştirilmiş ki O'nu yer yer edebî bir üslupla yazılmış bir tarih kitabı olarak da düşünebiliriz. Yazar tarihiligi başardığı kadar edebîliği de başarmıştır.

Bunların dışında **Yusuf Vezir**'e ait olduğu iddia edilen *Ali ile Nino* adlı bir roman vardır. Bu roman bir asilzâdesi Ali Han ile Gürcü kızı Nino'nun aşklarını Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti dönemi siyasî faaliyetleriyle birleştirerek anlatır. Ancak bu eserin **Yusuf Vezir**'e olma ihtimali çok şüphelidir ve henüz isbat edilememiştir.

Yusuf Vezir 'in *Hazreti Şehriyar* adlı 7 sahnelik bir komedisi vardır. Bu komedi Şeyh Said isyanının çıkmasından faydalanılarak Fransa'da yapılan bir dolandırıcılığı anlatır.

Yazarın bütün bu edebî eserleri üslûp bakımından -çok net olmasa da- iki döneme ayrılır. Birinci dönemde -özellikle hikâyelerde- daha çok yaşayan Azerî Türkçesi'yle folklorik unsurlar taşıyan bir dil kullanırken ikinci dönemde dili Türkiye Türkçesi'nin de tesiriyle daha geniş bir mahiyet taşıyarak olgunlaşmıştır. Eserlerinde halk kültüründen geniş izler bulunur. Romanlarının ve hikâyelerinin muhtelif yerlerine konuyla ilgili bir çok atasözü, deyim, darb-ı mesel, latife, mani, efsane ve rivayetler, ritüeller, adet ve an'anelerle ilgili daha birçok unsurlar ustalıkla serpiştirilmiştir.

Bunlar yazarın eserlerinde hem bir canlılık, hem de tabîlik yakalamasını sağlamıştır. Edebî eserlerindeki cümleler umumiyetle kısa fakat anlam yüklüdür. Lakonizm denilen bu yazı tarzı **Yusuf Vezir Çemenzeminli**'nin karakteristik üslûp özelliklerindedir.

Son dönem hikâyelerinin dili de romanlarda olduğu gibi olgunlaşmış ve yerine oturmuştur. Ancak bu defa da bu dönem hikâyeleri konu bakımından büyük bir ölçüde Bolşevik döneminin bilinen baskıları ve yönlendirmeleri sebebiyle bir hayli kısırır.

Yusuf Vezir Çemenzeminli Azerbaycan'da edebî dilin olgunlaşmasında önemli bir rol oynamıştır. Yazdığı eserlerde - kendi dil anlayışına uygun olarak - halk dilini kullanmış, bir çok mahalli kelime ve deyim günlük dile kazandırmıştır.

Yazarın ayrıca roman ve hikâve türünün gelişmesinde, halk edebiyatı ve folklor biliminin ilerlemesinde ve bolşevik ihtilalinden sonra Azerbaycan'da gelişmeye başlayan yeni - daha modern - hayat tarzının kitlelere mal olmasında önemli hizmetleri olmuştur.

Yazdığı romanlarla Azerbaycan'da tarihî roman türünün öncüsü olmuş ve kendinden sonra gelen bir çok genç yazara örnek teşkil etmiştir. Ayrıca Azerbaycan edebiyatında bugün bile kısa hikâve sahasının en önemli şahsiyetlerinden biri olarak kabul edilmektedir. **Y. Vezir'in** eserlerinde yukarıda da dediğimiz gibi folklordan istifade önemli bir yer tutar. Hemen hemen bütün roman ve hikâyelerinde halk edebiyatı ve onunla ilgili ürünlerin bazen aynen bazen de değiştirilerek kullanıldığı görülür.

Y. Vezir'in eserlerinde yararlandığı halk edebiyatı ürünlerini şöyle sıralayabiliriz:

1- *Avesta'ya isnat edilen motifler*

Y. Vezir Çemenzemimli Zerdüştlüğe ait inanışları ve Zerdüştlüğün kutsal kitabından aldığı bazı adetleri romanlarında kullanmıştır. Bunları sıralayacak olursak *Avesta*'da evlenme zamanı gelen gençler mensup oldukları kabilede ebedi hatırlanacak bir iş görmelidirler. Bu adet *Gızlar Bulağı*'nda da aynen tasvir edilmiştir.

“Gençler kabileyi terk ederken kendilerinden sonra bir yadigar bırakmalıydılar. Bizden evvelkiler ark açmışlar, köprü yapmışlardı. Kabilenin sağ yamacındaki orman da onların eseri idi. Biz de taşlık bir araziye temizleyip bahçe yapmaya karar verdik. (C.II.s.392)”

Gızlar Bulağı'ndaki kabile adları **Horoz, Koç, Kuzgun** vs. Zerdüşt inancıyla ilgilidir. Meselâ; **Horoz**, Avestada kutsaldır. Çünkü o **Hürmüzd** (Işık Tanrısı)ün galibiyetini **Ehrimen** (Karanlık Tanrısı)in mağlubiyetini halka haber vermesi için **Hürmüzd** tarafından yaratılmıştır. “... *Ahura Mazda en aziz hayvan hangisidir?*

- *Ahura Mazda cevap verdi.*

- *En aziz hayvan peridar (horoz) dur. Çünkü o sabahı müjdelers. (C.II.s.372)”*

Yine *Avesta*'ya göre hastalığın sebebi Ehrimen'dir. Zerdüştler hastalığı iyileştirmek için otlardan sözün tesirinden ve musikiden istifade etmişlerdir.

Kızlar Bulağı'nda roman kahramanı Çopo tedavi için otlardan faydalanır. (C.II.s. 451) yine romandaki karakterlerden biri olan Keyhun hastaların iyileşmesi için musikiye ihtiyaç duyduğunu söyler:

“...Hastalığı tedavi etmek için vücudun direncini arttırmak gerekir. Temiz hava yemek ve dinlenme bunu sağlamaya yarar. Fakat üçünün de olması ruh

yüksekliğine bağlıdır. Ruhlara metanet vermek için günün belli saatlerinde hastalar için musiki çalınır.(C.II.s. 431)”

Yazar,*Studentler* romanında bir dans sahnesini Zerdüş adetlerine bağlayarak şunları söyler:

“...İskender Fatma Hanım'ın tasavvur etmediği bir tarzda oynuyordu. Şirin ise danstaki acayip hareketlerin felsefesini anlatıyordu. Meselâ: Havayı yumruklamak, Ehrimen'le savaşmaktı. Dönmek Hürmüz'd'e dua, tekme atmak ise devleri dövmeğ manasındaydı.(C.II.s.112)”

2- Halk inanış adet ve an'anelerinden faydalanma: Y. Vezir halk arasında düzenlenen çeşitli merasimlere de romanlarında ve hikâyelerinde yer vermiştir.

Gan İçinde romanında kökü eski Zerdüştlüğe kadar ulaştığı iddia edilen “Çille kestirmek” adetinın icrasını ayrıntısıyla verir:

“...Şahnise Hanım suyun kenarında oturup, çillesini kestiriyordu. (...) Daye Hanım'ın karşısında çömelip onun baş parmaklarını beyaz iplikle bağladı ve şunları söyledi: Hz. Süleyman aşkına cin kızı Mercan hükmüne beni Ademden, beni hayvandan, cinden, şeytandan, akarsudan, köklü ağaçtan, dibli kayadan. yedi yolun ayırımından... her kimin çillesine düşmüşsen çilleyi kestim. Bu sözlerden sonra makas ile ipliği kesti. (C.II.s.491)”

Yine *Goz Ağacı* hikâyesinde Muharrem ayı aşure törenleri mizahi bir dille de olsa bütün canlılığıyla verilmiştir. (C.I.s.260).

Yazar halk yaşayışıyla ilgili hususiyetleri mükemmel bir şekilde tetkik ederek öğrenmiş ve sonra bunları tefekkür süzgecinden geçirek başarılı bir şekilde eserlerinde istifade etmiştir. Bunlar eserlerin içinde o derece başarıyla serpiştirilmiştir ki eserlerin doğal akışını hiç bozmaz. Aksine onlara renk katar.

Meselâ; **Misafire hürmet adeti:** Londra'dan Karabağ'a gelen ve halk arasında husumet tohumu ekmeye çalışan Yusuf Emin adlı bir ermeni sırf misafir olduğu için han tarafından “Gonaęa zeval olmaz” denilerek bağışlanır ve her bir at verilerek yolcu edilir (C.II.s.53).

- **Birbirlerine mendil yahut başörtü verenler ayrı düşüp asla kavuşamazlar inancı:**

“...Kiçikbeyim İran'a gelin gideceğini öğrenince gözyaşlarıyla ıslattığı mendili amcasının oğlu (sevdiği) Mehmet Bey'e uzatır. Al bunu sakla beni düşündüğünde onu bağrina basıp, kokumu ondan alırsın.(C.II.s.257)”

Yine kulak falı (kapı dinleme) *Dertli Züleyha* hikâyesinde, düğün adetlerinden kız arama ve çöçpçatanlık *Şaggulunun Xeyir İşı, Agsaggal* hikâyelerinde, baht açılması töreni *Gan içinde* romanında ayrıntılı olarak anlatılır:

"...Kızlar «talihli mutlu olasın» diyerek ellerinde tuttukları yeşil iplikli iğneyi gelinin duvağına saplayıp sonra kendi yakalarına takıyorlardı. Adete göre bu benim de bahtım açılsın demektir. (C.II.s. 534-535)"

Bel bağlama adeti:

"Beylerbeyinin kardeşi geline yaklaşmış kalpağını başına koydu ve kemeriyle gelinin belini bağlayıp dedi:

Gızım seni gız isterem
Gaş gözünü düz isterem
Yeddi oğlan anası ol
Birce dene gız isterem. (C.II.s. 535)"

Kap kırma adeti:

"-Zurnalar gelin havasını çaldılar. Kapının girişine ters çevrilmiş bir kap konmuştu. Gelinin bunun üstüne çıkıp kırması hayatta ortaya çıkabilecek belalara galip gelmesi demektir. (s. 536)"

Kap kırma adeti **Gızlar Bulağı**'nda da vardı. Şair, Milnir kadehini kopuzun üstünde kırar. Ayrıca Çopo nişanlının sağlığına içtikten sonra kadehi onun ayaklarının altına fırlatıp kırar. Bu sana vefasızlık edersem bu kadeh gibi parçalanayım anlamına gelirmiş (C.II.s. 432).

3- Rivayetler ve efsaneler:

Bütün milletlerin şifahi edebiyatında gök ve gök cisimleriyle alakalı efsaneler vardır. Azərbaycan şifahi edebiyatı bu konuda oldukça zengindir. **Y. Vezir** eserlerinde bu efsanelerden faydalanır.

Özellikle bir folklor hazinesi olan **Gan İçinde** de bir efsane ve bir rivayet hanın kızı Ağabeyime dadısı Nazlı tarafından ayrıntılarıyla anlatılır:

"...Ağabeyim gökyüzündeki kızılığa bakarak dadısına sorar:

- Dadı, neden gökyüzü kırmızı oluyor?

Dadı dönüp dertli dertli gökyüzüne baktı. Sonra derin bir iç çekişle:

- Beyim -dedi- bir padişah varmış. Bu padişahın da bir tane oğlu varmış. Bir gün padişah, ikinci kez evlenir. Kumalar birbirleriyle geçinememez (...) Bigün yeni eş bir hile hazırlar. Padişahın biricik oğluna iftira atar. Padişah gazaplanır. Celladı çağırıp kendi oğlunun başını kestirir. Oğlanın zavallı annesi yavrusunun kanını avuçlarına alır, gökyüzüne atar ve "Allah haksız yere akıtılan bu kanı yerde koymasın" der. Kan gökyüzüne yayılıp kalır... Kıyamet günü mizan -terazi kurulacak. Padişahı da Allah'ın huzuruna getirecekler. Cezası verildiği zaman gökyüzündeki bu haksız yere dökülmüş kan yok olacaktır(s.589-590)."

Yine Nazlı tarafından Ağabeyime anlatılan bir efsane de dikkati çeker. Efsane masal üslubuyla başlar ve biter:

“...Bir varmış, bir yokmuş. Allah varmış, kullar çokmuş. Bu kullar içinde de Oğuz Han adında yiğit bir er varmış. Onun atının nalı yere değince yer titrermiş, kişneyince gök gürlermiş. Oğuz Han böyle bir hanmış. (...) Onlar yediler yere geçtiler, sen de ye devre geç. (CII.s. 592-593)”

Efsanede Oğuz Han'ın demir kapı Derbend'i alışı ve onun Gültekin adlı kızı anlatılır. Gültekin dünya güzeli bir kızdır. Onun güzelliğini işiten İran Şahı evlenmek ister. Gültekin, kendisini savaşta yenmesi şartıyla bunu kabul eder. Savaş sonunda Şahı kova kova Aras Nehri'nin öte tarafına atar. Geri döndüğünde babasının bulunduğu tepeyi bulamaz. Başka bir dağın üzerine çıkar. Babasını düşünerek ağlar. Gözyaşının döküldüğü yerden menekşeler biter. O günden sonra o dağın adı Bağrırgan kalmıştır. Çünkü baba hasreti çeken Gültekin'in bağı kan olmuştur.

Eski bir Türk destanıyla halk inanışlarını masal motifleriyle harmanlayarak başarılı bir şekilde veren Y. Vezir bu yolla romanın sürükleyiciliğini ve tiplerin inandırıcılığını artırıyor. Çünkü Ağabeyimin dadısı Nazlı okuma yazma bilmeyen bir köylü kızdır ve Ağabeyime vereceği öğütler ancak kendi beslendiği halk kültürü kaynağından olacaktır.

Y. Vezir edebî eserlerinde bütün halk edebiyatı ürünlerinden olduğu gibi efsane ve rivayetlerden de istifade ederken onların roman ve hikâyelerde anlattığı hadiselerle uygun olmasına ve ictimai bir anlam taşımasına dikkat etmiştir.

4- Halk Edebiyatının Muhtelif türlerinden yararlanma:

(Atasözleri, maniler, bayatılar, vaf-ı hal vs.)

Y. Vezir'in bütün edebî eserlerinde yerine göre Atasözleri, maniler, bayatılar sık sık kullanılmıştır. Kitapların tümü tarandığında küçük hacimli bir Azerbaycan şifahi edebiyatı ansiklopedisi çıkabilir. Bu yüzden Atasözlerinden ancak bir kaçını veriyoruz:

“...Yaman günün ömrü az olar, uzun ayag zibil getirer, Bu günün işini sabaha goyma, Lalin dilini anası biler, Daldan atılan daş topuğa değer, Terifli motal gullı çihar, Dinsizin öhdesinden imansız geler, Palaza bürün elnen sürün, Sürü ahsagsız olmaz, Balıg başdan iylenir, Kör ne ister iki göz, biri eyri biri düz, Gız ağacı goz ağacı, her yeten bir daş atar, Yel gayadan ne aparar, Milçek murdar deyil gelb bulandırır. vs. ”

Hikâyelerde ve romanlarda yeri geldikçe konuya uygun maniler kullanılır: **Müselman Arvadının Sergüzeşti**nde iki kumanın birbiriyle kavgası maniyle verilir:

“...Üç ay sonra bir düğüne giderken beni doğurmayan bir kadının üzerine kuma olarak kaçırdılar. Ortalık yatışınca götürüp mollanın evine koydular. Kumam bunu duyunca bana şöyle haber göndermişti:

*Gülü gülistan üstüne
Şeh düştü bostan üstüne
Gedin deyin o tülküye
Gelmesin aslan üstüne*

Doğrusu kumama çok sinirlendim. Ben de ona şöyle haber gönderdim:

*Gülü gülistan üstüne
Gün düştü bostan üstüne
Gedin deyin o aslana
Dağ gelir aslan üstüne (C. I., s.75)"*

Yine *Derdli Züleyha*, *Toy* hikâyeleriyle, *Gan İçinde* ve *Gızlar Bulağı* romanlarında konuya uygun olarak sık sık maniler kullanılmıştır. **Y.Vezir Çemenzeminli** hikâyelerinde ve romanlarında yer yer **Nasreddin Hoca**, **Behlül-ü Danende** latifelerini veya Azerbaycan'daki mahalli latifecilerin şakalarını, fıkralarını, onlarla ilgili anekdotları kullanılır.

Ganİçinde romanında **Nasreddin Hoca** ve **Behlül-ü Danende** (C.II.s. 537-612;), *Deli* hikâyesinde mahalli özellik gösteren **Hudu Bey**'in latifeleri yer alır. (C.I.s. 148)

Yukarıda verdiğimiz örneklerde **Yusuf Vezir Çemenzeminli**'nin eserlerindeki halk edebiyatı ve folklor unsurlarının ne kadar çok olduğu açıkça ortaya konulmaktadır. O,bunu bir eğitim metodu olarak benimsemiştir.Ayrıca halk edebiyatı ve folkloru halkın manevi zenginliği, milli hafızası olarak gören yazarın bu mahsulleri eserlerinde yaşatmaya çalışması elbette tabii sayılmalıdır.

Yusuf Vezir eserlerinde halk edebiyatı mahsullerini bilinçli olarak sere serpe kullanırken hem Azerbaycan halk edebiyatı ürünlerinin ilk defa sistemli bir biçimde gözden geçirme hareketini başlatmış hem de kendinden sonraki Azerbaycan romancılığının da bu mecraya girmesine büyük katkıda bulunmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

1. Ahundova, Meryem. *Yusuf Vezir Çemenzeminli* Bakû 1981
2. Ahundova, Meryem *Yusuf Vezir Çemenzeminli. eserleri* C. I. Bakû 1966
_____ *Yusuf Vezir Çemenzeminli. eserleri* C. II. Bakû 1976
_____ *Yusuf Vezir Çemenzeminli eserleri* C. III. Bakû 1977
3. Abdullayev, Behlül, *Yusuf Vezir Çemenzeminli ve folklor*, Bakû. 1981
4. Memmedov, K., *Meşele dönmüş ömür - Y. V. Çemenzeminli*, Bakû 1987

XX. ASIR GÜNEY AZERBAJYAN'IN ÂŞİK MUHİTİ VE BAZI SORUNLARI**Dr. İlgar İMAMVERDİYEV***

Azerbaycan kültür tarihinde âşık sanatının kendisine özgü müstesna bir yeri vardır. Bu azametli sanat, ulu Dede Korkut'tan çok çok önce de kendisini göstermiştir. Eski Türklerin mekânlarından olan Hemedan'da kazıntı zamanı bulunmuş bir tarihî abide sözlerimizi doğrulamaktadır. Pişmiş topraktan oluşturulmuş bu tarihî maddî-medeniyet örneğinde elinde saz olan bir âşık saz çalarken tasvir edilmiştir. Araştırmacıların ortak fikrine göre Dede Korkut'tan yedi bin yıl önce hazırlanmış bu sanat eserinin dokuz bin yıl yaşı vardır. Hali hazırda Paris'in Luvr Müzesi'nde (NSB 6579) saklanmaktadır.

Kurbani'den, Haste Gasım'dan, Abbas Tufarganlı'dan, Şah İsmail Hatai'den günümüze kadar ulaşmış kudretli âşık sanatı Güney Azerbaycan'da kendi muhteşemliğini bugün de koruyup yaşatmaktadır.

Güney Azerbaycan'da âşık sanatının bugünkü durumunu öğrenmek amacıyla 1999 yılının Mart ayında bir ay süresince Tebriz'de, Karadağ'ın Eher, Kayabaşlı bölgelerinde, eski Urmiye ilinde, Sulduz mahallinde görüştüğüm üstad âşıklarla sanat üzerine yaptığım sohbetlerden, yüzden fazla ayrı ayrı profesyonel icracıların birbirlerinden ayrılan sanatını, çalıp okumak maharetini doğrudan dinledikten sonra ve elde ettiğim ilgi çekici bilgiler sonucu bu zengin arazinin âşık muhiti hakkında belli bir tasavvura sahip olabildim. Her şeyden önce hatırlatalım ki, Güney Azerbaycan'da âşık sanatının böyle bir yüksek seviyeye ulaşması hiç de tesadüfi değildir. Kanaatimize göre eski ve zengin ananelere sahip ulu âşık sanatı burada, onun ayrı ayrı bölgelerinde kendisine özgü bir şekilde oluşmuş ve gelişmiştir. Bize belli olan bu bölgelerden esasen Karadağ, Eher, Keleyber, Hemedan, Horasan, Tebriz, Save, Zencan, Goçan, Tahran, Urmiye, Sulduz, Hoy, Dol mahallinin âşıklık sanatı özellikle ayrılır. Her bir bölgenin de kendi şairleri, nice nice çalıp-çağırın üstad sanatçıları, yaratıcı âşıkları, birbirlerinden ayrılan icra usulleri çeşitli konulardan ibaret destanları, kendisine has zengin havaları vardır. Bu nedenlerden dolayı Güney Azerbaycan âşık muhitine az da olsa açıklık getirmek için son yüzyılda yaşamış ve artık hak dünyasına kavuşmuş üstad sanatçıların adlarını saymayı önemli buluyorum. Çünkü bu kutsal sanatın zaman zaman yaşatılmasında ve günümüze kadar ulaştırılmasında bu üstad âşıkların faaliyet ve hizmetleri oldukça büyük olmuştur. Bu önemli âşıklar şunlardır:

1-Âşık Niftulla, 2- Âşık İsfendiyar (Âşık Niftulla'nın babası), 3- Âşık Gala, 4- Âşık Mehrali, 5- Âşık Bahşı, 6- Âşık Emen, 7- Âşık Mahbub, 8- Âşık Meşi

* Atatürk Üniversitesi K. Karabekir Eğitim Fak. Güzel Sanatlar Böl. Öğretim Üyesi.